

Македония и България на европейската сцена

© Милен Радев

□ Моля четящите следния текст да имат предвид, че той бе написан преди три месеца по поръчка на немскоезичното австрийско литературно списание "wespennest" (осило или гнездо на оси). Поръчката се отнасяше до статия, която да представи българската позиция по Македонския въпрос за специалната книжка на списанието, посветена на Македония. Пишейки текста трябваше да се изхожда от една във висша степен неинформирана за историческите корени на въпроса аудитория.

Това прави неминуемо някои пасажи от текста скучни и очевидни за българския читател. Отново апелирам да се помни, че текстът е писан за немскоезична аудитория.

Вторият проблем бе редакционното ограничение от 20 000 знака, което означаваше, че авторът трябва да се бори със самия себе си за всяко изречение и едва ли не дума. В крайна сметка знаците станаха 26 500 и трябва да се изкаже специална благодарност на редакцията, че прие текста изцяло така както бе изпратен с три само редакционни предложения за отделни думи.

*

* □ □ *

И отново в Берлин се заговори за Балканите, отново за Македония... Точно 130 години след съдбоносния Берлински конгрес почти забравеният израз "Буре с барут" пак вълнува германската столица. За щастие този път режисьор не е «железният канцлер», а български театрал – Димитър Гочев. Неговата постановка на пиесата «Буре с барут» на македонския автор Деян Дуковски предизвиква доста емоции на последния Берлински фестивал. И също както едно време на Конгреса нещата пак се въртят около Македония, България, Балканите в по-широк смисъл. На сцената се разиграва мрачен и кървав сюжет. Запленен и ужасен днешният берлински зрител недоумява пред сякаш ирационалните изблици на насилие. Не по-различно е било отношението на европейските съвременници в хода на цялото последно страшно, белязано от взаимна ненавист, балканско столетие.

В националното съзнание на българите Берлинският конгрес от 1878 година е запечатан като трагично събитие. Без изслушване на всички засегнати народи на него се чертаят граници и се учредяват нови държави. Той е първата брънка от веригата на последвалите «национални катастрофи» на България. На него тогавашните европейски Велики сили посяват семето, от което до неотдавна покълваха все нови и нови войни и насилия.

Три месеца преди блестящата среща в Берлинския дворец на княз Радзивил, през март 1878 завършва Руско-турската война с подписването на *прелиминарен* (предварителен) мирен договор в предградията на Цариград Св. Стефан. Този документ фиксира границите на една новосъздаваема българска държава. Тя трябва да се отдели от територията на победената Османска империя и да обхваща почти всички области в Мизия (северно от Балкана), Тракия и Македония, които преобладаващо са заселени с българи.

Географските и етнически основания за установяването на границите на новото образувание са почерпени от решенията на Международната посланическа конференция в османската столица, заседавала през 1876 г. От българска гледна точка тази конференция има съществено значение. Изхождайки от общопризнати етнически и езикови студии тя установява наличието на само две славянски народностни групи на територията на османските Балкани – сърби и българи. Като цяло регионът представлява пъстър кърпеж от различни, плътно съседстващи си етноси. Напразно бихме търсили в документите на конференцията споменаването на «македонски народ» или на «македоноезична» етническа група. Границите на планираната автономна българска област, която е трябвало да се създаде на етнически принцип, обхващат цялата територия на днешна Република Македония, стигат на Юг до Солун и

продължават по протежение на Егейския бряг.

Този предначертан на хартия проект, станал по-късно известен като *Сан Стефанска България*, е от българска гледна точка най-същественият резултат на мирния договор от 3 март 1878 година. На тази дата днешна България празнува своя национален празник. Съпринадлежността на всички населени с българи територии на османската империя е част от тогавашното самосъзнание на образования интелектуално-религиозен елит. Съставеният под руска диктовка държавен проект обаче няма никакъв шанс да бъде осъществен. Прекалено големи са резервите на другите европейски Сили към една обширна, внушителна като брой на население и икономически потенциал България. Европа не може и не желае да допусне така близко до Босфора създаването на силна васална на Русия държава.

Ето как се стига до Берлинския конгрес през лятото на 1878. На него делегатите се занимават главно с прокарване на граници и с грижливо балансиране на собствените интереси. Русия бързо изразява готовност да се откаже от прекомерно наедриялото си българско протеже. В резултат на съглашението голяма част от току що освободеното след пет столетия османско владичество българско население е предадена отново под скиптъра на Султана. Берлин решава създаването на Княжество България само на тясната ивица между Дунава и Стара планина, предоставя на част от Тракийската низина автономен статут под името Източна Румелия и връща целия географски регион Македония обратно в Османската империя.

Разочарованието на отново «обречените на турския ятаган» хора край Охридското езеро, в долината на Вардара, край стария град Костур и в подножието на белокаменния Пирин е голямо. До днес вълнуват отчаяните прошения, които получава владиката Методий Кусев от общините на своите български сънародници из цяла Македония. Методий, от македонския град Прилеп, е един от най-активните застъпници за съдбата на българите в представителствата на Великите сили в Пловдив и Цариград. Още преди началото на Берлинския конгрес той се опитва да състави и изпрати в Германия депутация на български старейшини от различни краища на Македония. Руският губернатор в Пловдив Столипин заплашва непокорния духовник «със Сибир», ако не прекрати незабавно своеволната си акция. Методий е в безизходица и така българите от Македония не са представени дори и с неофициална депутация в Берлин по време на Конгреса. Все пак в повечето църковни общини на Македония се съставят петиции и прошения с настоятелната молба до Великите сили, да не ги отделят от България и връщат обратно в Османската империя. Списъкът с подписите стига до Пловдив и, оставен за по-сигурно съхранение в руското консулство, пропада завинаги.

По онова време едни от малкото представители на българския народ, които могат да се застъпват за сънародниците пред агентите на Великите сили са неговите духовни водачи. Българската народност в Османската империя не разполага с други организирани структури извън църковните. Националното възраждане на живеещите петстотин години под чужда окупация българи започва в средата на XIX век като борба

за културно и църковно самоуправление. До тогава гръцката Патриаршия обгрижва духовно всички християни под властта на Султана. Във всички църкви богослужението се извършва на гръцки език. Постепенно, едно след друго започват да се строят български училища на собствена издръжка на общините и да се откриват из стотици македонски села и градове. Следващата стъпка е борбата за възстановяване на независима църква за всички българи в Османската империя. И тук начело са общините от областта Македония, които искат да се отделят от гръцката Патриаршия. След големи прекеждия и в постоянни стълкновения с мощната гръцка църква те постигат през 1870 г. издаването на султански ферман. С него се създава самостоятелна българска църква за трите провинции България, Тракия и Македония. За Екзарх е избран българският митрополит Антим.

До ден днешен извоюването на църковната независимост е ключов момент в самосъзнанието на българите. Териториално Екзархията обхваща и земи, намиращи се извън границите на Княжество България и това обстоятелство насърчава през следващите десетилетия стремежите към повторно обединение на разкъсаната от граници българска нация. Съгласно чл. 10 на Фермана в спорни епархии следва да се проведат плебисцити. Онези епархии, в които поне 2/3 от християните се произнесат в полза на българската църква, имат право да преминат към Екзархията. По този начин гласът на народа решава и през следващите години по-голямата част от Македония, в частност градове като Скопие, Охрид, Битоля, Дебър, Велес и Струмица преминават към Екзархията и получават български владци.

През онези години понятието *македонец* обозначава населението на географската област Македония. Характеристиката македонец няма етническа, още по-малко национална, конотация. Така стоят нещата и през следващите десетилетия. Можело е да си пламтящ националист на гръцката, албанската, българската или на турската кауза и пак да си си *македонец* или «син на Македония», както са се изразявали в тогавашния патетичен стил. Македония е била земя с пъстър етнически състав. Трудовете на уважавани учени и на пътешественици, както и статистически студии от онова време показват, че особено в селските райони, във вътрешността на областта, числено преобладава българският елемент. На второ място по брой са турците, следвани от заселените главно по крайбрежието гърци, от албанци, евреи, власи и цигани. Сърби – и в това отношение почти всички тогавашни източници, с изключение на някои сръбски, са единодушни – към края на 70-те години на XIX век в Македония не е имало. Всички тези хора, населяващи територията между Охридското езеро на Запад и Егейско море на Юг, между Родопи на Изток и Шар планина на Север са се смятали и са се наричали *македонци*

Следващите десетилетия до рухването на Османската империя през 1912 г. коренно изменят положението в Македония. Промените обричат всички македонци на яростни и жестоки борби между отделните етнически групи и сеят ненавист сред народите на съседните държави, която се предава от поколение на поколение.

През 1885 г. въпреки предупрежденията на Великите сили и против категоричната воля на Русия Северна България и Източна Румелия се обединяват на своя глава в по-голямото вече Княжество България. Това е първа ревизия на клаузите на Берлинския конгрес. В Македония духовете закипяват. Македонските българи вече са подложени не само на обичайните притеснения и гонения от страна на османския владетел, но и на опасността от две нови, екзистенциални заплахи. От една страна - гръцката националистическа *Megali Idea*, т.е. придобиването на всички, познати от античността като гръцки, територии и от друга - сръбското домогване на Юг. Сърбите разширяват понятието «Стара Сърбия» върху цяла Македония, отричат на живеещите там българи собствена етническа идентичност и ги обявяват просто за «южни сърби».

За своите съседи на Юг българите от Македония са «българогласни гърци». Те трябва да бъдат върнати обратно в скута на стара Елада и на църквата-майка в Цариград. Това започва да се върши с помощта на златото, но много често и с огън и меч. Настъпва времето на т.н. «въоръжени пропаганди». Най-вече от Крит и от вътрешността на Гърция се подготвят и изпращат в Македония прословутите с жестокостта си *андартски банди*. Из селата на Костурско и по долината на Вардар те оставят след себе си следа от опустошение и смърт. Целта им е да принудят екзархийските общини да се завърнат в лоното на гръцкия Патриарх, което през онези времена е равносилно на погърчване и отказ от своята българска идентичност.

Елитът в Сърбия, която през целия XIX век е в плен на доктрината на своя държавник Гарашанин, разглежда своята страна като «Пиомонт на Балканите» за всички южни славяни. След създаването и укрепването на независимото Княжество България в Сърбия започват да се разработват различни варианти за асимилация на българското население в Македония. Реномирани учени в Белград въоръжават сръбските политици с аргументацията за националистическия фанатизъм и за агресивната им експанзия. Историци, филолози и географи като Милош Милоевич, Стоян Новакович и Йован Цвиич развиват теории, които трябва да докажат, че цяла Македония се обитава от сърби, и че езикът на македонските славяни е диалект на сръбския. Цвиич твърди, че славянското македонско население е някаква *флотантна маса*, без каквото и да е национално самосъзнание. От тази маса чрез съответното влияние и натиск може да се формират сърби – или българи. Ето защо Белград започва усилено да изпраща емисари през границата с Македония и с доста пари се опитва да вербува български младежи за обучение в Сърбия, настанява сръбски учители в общините на Македония и дори отваря тук и там сръбски училища. Местното население бурно се противопоставя на тези опити за езиково-културна асимилация, нерядко взема в ръка камъни и тояги и просто прогонва ненавижданите чужди учители.

С течение на времето Белград установява, че приобщаването към сръбизма чрез образователно-просветни кампании и със средствата на културното влияние се проваля пред непреклонната съпротива на македонските българи. Постепенно се налага убеждението, че е по-многообещаващо да се насърчава формирането на обособена *македонска национална идентичност* като междинна фаза към една по-късна пълна асимилация в сръбизма. Основна характеристика на това новосъздаваемо македонско национално самосъзнание се

предвижда да бъде неговият краен антагонизъм и необратимо разграничаване от българската идентичност.

А какви са стремленията и плановете на онези обитатели на Македония, които се наричат в преобладаващото си мнозинство българи и принадлежат към българската Екзархия? След повторното им включване през 1878 г. в пределите на Османската империя, тези хора са обречени не само на все по-безобразно вилнеещата турска местна и централна власт. Сега те са изправени и пред новата страшна заплаха от гръцка и сръбска експанзия.

Погледите се насочват с надежда към съседна и свободна България. Все повече македонски младежи учат в Софийското офицерско училище и се потапят в атмосферата на въздигащото се и тъкмо отърваващо се от руската опека Княжество. Неофициалната столица на Македония Солун също привлича стотици млади, ученолюбиви, бунтовно настроени млади българи от провинцията. На прага на ХХ век тамошното българско девическо училище и българската мъжка гимназия стават ярки културни центрове, от които из страната се пръсват нови учители и бъдещи революционери.

Именно в Солун през 1893 г. група млади интелектуалци основават бъдещата мощна и страшна нелегална организация за освобождението на Македония. Първото название, което революционерите ѝ дават е БМОПК (Български Македоно-Одрински Революционни Комитети). Самото име сочи ясно целите на организацията – освобождаването на провинциите Македония и Източна Тракия, които все още са под османска власт. По-късно названието на организацията се променя за да стане ВМРО (Вътрешна Македонска Революционна Организация). Така се подчертава и за пред света македонският, т.е. неуправляем от България характер на движението. Защото тъкмо това обвинение, че организацията се дирижира от София, се лансира от турска страна, но и от Сърбия и от Гърция и се използва за да се вреди на България пред Великите сили. По тази причината ВМРО в никой етап на своето развитие не включва в програмата си присъединяването на освободена Македония към България и не работи в тази посока. Организацията води своята въоръжена борба с определената цел да извоюва автономия за Македония и равноправни възможности за развитие на всички националности на нейна територия.

Официалната държавна доктрина на днешно Скопие интерпретира ВМРО като «организация на македонския народ». Водещите фигури на организацията обаче винаги са се определяли като македонски българи. Запазената им кореспонденция, записаните и издадени техни мемоари не оставят никакво съмнение по този въпрос. Всички документи от онова време и от последвалите години са написани без изключение на книжовен български. Защото това е бил майчиният език както на борците за освобождение, така и на обикновените славянски селяни и занаятчии в Македония. Наистина понякога обагрен с колорита на специфичния локален диалект, но такава е била езиковата картина и в другите региони на заселване на българската народност.

Врѣх в борбата на ВМРО с трагични последици за гражданското население е

Илинденското въстание през 1903 година. Бунтът обхваща преди всичко районите около Битоля, Костур, Лерин, Охрид и Прилеп. След неколкоседмични сражения на зле въоръженото селско опълчение и на четите с настъпващия турски аскер и с безчинстващи местни башибозушки банди въстанието е потушено. Европа научава с възмущение за кланета на мирното население, за опожарявания и масови изнасилвания. Хиляди бежанци напускат родните места и потеглят през границата към България. Това е първата от няколко последователни бежански вълни, които през следващите десетилетия обезкръвяват Македония. Показателно е, че отново и отново свободната българска държава е заветната цел на спасяващите се понякога само с по-едно вързопче хора. Нито Сърбия, нито Гърция са били някога сполетявани от бежански потоци откъм Македония. Напротив, доста често през следващите години тъкмо тези страни стават източник за нови злочестия на македонското население.

Илинденското въстание, което днес е придобило митологични черти в обществения дискурс както в Македония така и в България е важно, когато се опитваме да проумеем по-сетнешното отчуждаване и обособяване на двете днешни нации – българската и македонската. В съвременния македонистки (отговарящ на официалната национална доктрина на Скопие) процес на изграждане на национална идентичност, на Илинденското въстание се възлага много ранна, почти държавнотворческа функция. Обратно, за българската историография и в съзнанието на ангажираната българска общественост Илинден е въстание на поробените македонски българи, водени от пламенни български патриоти от Македония и от Княжество България.

Може би е уместно да се подходи по-диференцирано към онова далечно, но все още съвсем живо в балканските представи време, към бурните събития и техните последици. Христо Силянов, известен историк и сам активен участник в стълкновенията от началото на XX век цитира в своя фундаментален труд «Освободителните борби на Македония» многобройни документи от 1903 година. И днес те поразяват читателя с отчаяната надежда, която питаят въстаниците и побягналото от турските злодейства из горите цивилно население, че армията на Княжеството ще се вдигне на помощ. От всички части на Македония се носят сърцераздирателни апели към братята от другата страна на границата да изпълнят своя дълг и обявят война на Турция. В тогавашната общоевропейска ситуация това разбира се е илюзия и българската политическа класа е наясно, че е обречена на пасивно изчакване. Освен бурни протести, митинги за солидарност и адреси до Силите във всички градове на Княжеството, освен отварянето на границата за хиляди бежанци и криво-ляво подслоняването им, България не може да направи кой знае колко повече. Но едно е благоразумното осъзнаване на политическата логика, съвсем друго – емоционалното разочарование на много македонски българи изоставени в опожарените си села през дългите, мразовити зимни месеци под открито небе. А след тях следват още много години на мизерия и безнадеждност. Не е ли разбираемо, че тогава у мнозина започва отчуждаването от все още така съкровената идея за «майка България», за да използваме популярен израз от онова време?

Идващите десетилетия поставят чувството на принадлежност на македонските българи към по-голямата българска общност на все нови и нови изпитания. Има време на възход

и на патриотичен екстаз, както през 1912 година по време на първата Балканска война на съюзените балкански държави срещу Османската империя. Но следва и дълбока покруса и отчаяние след това, когато България, загубила втората Балканска война през 1913, е принудена да предотстъпи по-голямата част от Македония на Сърбия и на Гърция. Заелите мястото на турските господари в Македония окупатори, покриват страната с безпощаден терор, за да пречупят опърничавия български дух на македонците. Свидетелство за това ни дава подробният Доклад на независимата международна комисия на Фондацията Карнеги, една от най-ужасяващите книги на миналия век. Експертите на комисията, все уважавани европейски личности, пропътуват стотици километри в края на 1913 г. из Македония и съседните държави. Те установяват случаи на невъобразимо до тогава държавно организирано насилие от страна на окупаторите преди всичко срещу българското, но и срещу турското население. Само Сърбия отказва на комисията достъп до своята територия. Победената във войната България трябва да приеме в течение на няколко само месеца над 100 000 бежанци. Те идват в дълги колони, на каруци и пеш преди всичко от вече гръцката Южна Македония. Това е първото етническо прочистване на XX век в Европа.

Следващия подем на национален ентузиазъм, последван от ново разочарование, българското население на Македония преживява в хода на Първата световна война, която на Балканите се води главно из равнините и по скалистите бърда на Македония. България влиза във войната на страната на Централните сили с възторжената съпричастност на своите граждани. Цел на нейното участие, която се споделя от голямото мнозинство на българите е да бъдат освободени «македонските братя от сръбския терористичен режим» и възстановяването на националното единство. Частите на българската армия се посрещат в цяла Македония с камбанен звън, хора и радостни сълзи. Но войната скоро завършва и българските войници, администрацията, дори възстановените български училища трябва да изчезнат. След погрома от 1913 това е *Втората национална катастрофа*

за България. Отново македонците стават свидетели и жертва на неспособността на България да им осигури защита и сигурност. Сърби и гърци се завръщат и си отмъщават на всички, които са подкрепяли или симпатизирали на българските «окупатори». И отново потеглят стотици хиляди с бежанските кервани на Изток. В тях пъплят щастливците, които са спасили живота и търсят подслон в България.

Трагичен белег на българската и македонска съдба е, че вече познатата схема се повтаря още веднъж път: през пролетта на 1941 година България отново предявява своите права върху населената с българи територия на Македония. След капитулацията на Югославия и Гърция Германия прехвърля върху своя съюзник България административното управление на техните македонски земи. Ентузиазмът пак не знае граница. Мнозина виждат най-после почти осъществен десетилетния национален идеал – обединена България. В Македония се разиграват неописуеми сцени, запазени до днес на филмова лента. Навлизашката българска войска е посрещната с ликуване. Свидетели разказват, че през онази година жителите на село Велгощи не могли да наберат и една ябълка, защото като не стигнали цветята, покрили шосето от Ресен до Охрид с цъфнали ябълкови клонки, за да минат по тях очакваните от десетилетия с копнеж български войници. Само три години по-късно като съюзник

на Германия България пак трябва да опразни Македония. Този път обаче липсват бежанските колони. През 1944 както в Македония така и в България се установяват комунистически диктатури. И все пак на отделни македонци, които не желаят да потиснат българското си самосъзнание, се удава да преминат границата в посока България. Там ги очаква често трагична съдба. За завзелите властта в София комунисти, привържениците на българската национална идентичност на македонците са «великобългарски шовинисти», които подлежат на ликвидация или на превъзпитание в концлагери. Съответно е и отношението към тях през следващото десетилетие.

Позицията на комунистите по Македонския въпрос следва тайната московска резолюция на Коминтерна от 1934, която декретира създаването на отделна «македонска нация». Не е възможно в рамките на този текст да се изследват по-детайлно причините за това решение. Съветският съюз наследява от Руската империя стремежа за завладяване на Проливите. В комбинация с никога неизоставените планове за Световна революция тази позиция се реализира в постоянни усилия за дестабилизиране на балканските държави и насъскването им една срещу друга. Като държава с централно значение за региона България може да бъде още по-ефикасно отслабена ако бъде отчуждена и изолирана част от нейните етнически сънародници. Впрочем, не е достатъчно известно, че в плановете на Коминтерна влиза и създаването на отделна «добруджанска» нация в Североизточна България, но те не се осъществяват така ефикасно както в случая с Македония.

Освен македонската нация, която е постулирана с декрет, и вторият елемент на днешната македонски идентичност – македонският език – е продукт на административно и политическо решение. Македонският език е кодифициран през 1945 година след като през 1944 при изключителна спешност нарочна езикова комисия в Скопие заличава някои, определени като български, букви от кирилицата и доближава новата македонска азбука до сръбската. Основа на днешния македонски книжовен език са диалекти от региона на Прилеп и Тиквеш. Граматически почти няма разлики с българския език. Лексикално македонският е силно повлиян от сръбския и е наситен с голям брой чуждици. Въпреки това издаденият през 1968 г. в Скопие «Българо–македонски речник» е уникален по рода си. Известният славист проф. Джеймс Ф. Кларк го определя като «Българо–български речник» заради тъй очевидното съвпадение на по-голямата част от съдържанието в двете колонки на речника.

Като държава България има проблеми с признаването на македонския език, което понякога води в официалния междудържавен диалог до конфузни ситуации. В последно време обаче този въпрос се решава прагматично и без напрежение, което е окуражаващ сигнал. България бе първата страна, признала безусловно новата независима държава Република Македония. Отношенията между двете страни се развиват отлично. «Македония», бе казал веднъж предишният президент на България Петър Стоянов «е най-романтичната част от българската история». Това вече не звучи експанзионистки или наставнически. България се учи да приема реалностите. Така или иначе от 2,5 до 3 милиона от днешните български граждани имат македонски корени. Постепенно у все повече българи се налага разбирането, че не може да се оспорва на

част от населението на една съседна държава правото свободно да избира своята националност. Това важи с особена сила за по-просветените и мислещите в европейски контекст от тях. От своя страна обаче се очаква властите в съседна Македония да не онеправдават или дори притесняват онези свои граждани, които поради потеклото си или поради собствено разбиране за историческите обстоятелства се смятат за българи.

Новата членка на ЕС България е заинтересувана от бързата европейска интеграция на своя западен съсед. Броят на македонските студенти в българските университети е значителен и нараства от година на година. Друга забележителна тенденция е постоянно увеличаващият се брой на македонци, които подават заявление за българско гражданство въз основа на своя семеен произход. Миналата година повече от половината от дванайсетте хиляди молби за получаване на българско гражданство са били на македонци. През 2007 около 3 500 получават български паспорт. Всичко това създава нови и все по-тесни контакти между двете съседни страни.

Като най-непосредствен съсед обаче България е загрижена от често нестабилната политическа и преди всичко междуетническа ситуация в Македония. Абсурдният, несъответстващ на съвременността и пречещ на евроатлантическата интеграция на страната конфликт за името с Гърция е също така причина за безпокойство.

В светлината на изложеното до тук, напрежението между македонци и албанци и затлаченият спор с южния съсед се разкриват като проблеми, които са заложени далеч назад, още през 1944 година. Те са късното отмъщение за конструирания по онова време «македонски идентитет» и за превръщането на широките понятия «македонец» и «македонски» от атрибути за географско потекло в характеристика за националност. Теоретиците на македонизма в Скопие въведоха навремето термина «македонец» на мястото на омразното на тях и на белградските им покровители понятие «българин». В момента, в който обозначението «македонец» се резервира само за славянските граждани на държавата, останалите етнически групи автоматически се изключват от съдбовната общност на «македонците», съществувала от векове на тази територия. Откажеш ли на един албанец правото да принадлежи към македонската общност, защото в Република Македония тя е превърната в характеристика на националност, няма защо да се чудиш, че той не е склонен да проявява кой знае каква лоялност към такава македонска държава.

Новоконструираната идентичност, която изглежда все още слабо вкоренена в народа, се нуждае от постоянно разпалване. Например с митове, легенди и фантасмагории за някакво пряко родство с античните македонци или с недодялани провокации като неотдавнашното преименуване на летище Скопие в «Александър Велики». Придобиващата все по-иррационални черти националистическа кампания в Скопие издава непрестанно подтискан комплекс за малоценност у днешния елит на Република Македония. Той попадна в капана, заложен от предшествениците му през 1944 година. От него не се очертава лесно излизане.

Ще си позволя едно предложение: през 1913 г. в кулоарите на съдбоносната конференция в Букурещ, на която Македония е разпарчосана и осъдена на чуждо

владичество, големият син на Македония, българският писател Симеон Радев записва в албума на френска дама, помолила го да сподели мислите си в онзи трагичен момент:

«Историята постига стабилност само чрез справедливост»

Днес, 95 години по-късно, думите му звучат пророчески. Нека се надяваме, че те ще бъдат чути и в Скопие. За да може изразът «Буре с барут» занапред да си остане само театрален термин.